

2. SUMERILAINEN KIRJALLISUUS

Kaunokirjallisuuden osuus kaikesta löydetyistä sumerinkielisestä tekstimassasta on noin kymmenen prosenttia.⁷³ Valitettavasti suuri osa teksteistä on pahoin vaurioituneita, ja vain harvat teokset ovat rekonstruoitavissa kokonaisuudessaan. Mitään ehjää yksittäistä säilynyttä alkukappaletta ei lähes koskaan ole, vaan tekstit joudutaan rekonstruoimaan hyvinkin rikkonaisten kopioiden tai niiden osien perusteella, jotka on vieläpä saatettu laatia eri paikoissa ja eri aikoina.

Vaikka sumerilaisen kaunokirjallisuuden synty voidaankin ajoittaa III varhaisdynastiselle kaudelle,⁷⁴ valtaosa säilyneistä teksteistä on peräisin vasta muinais-babylonialaiselta kaudelta Nippurin kirjurikouluista, joissa niiden kopioiminen oli keskeinen osa edistyneempien kirjurien koulutusta. Siinä missä aloittelevat kirjurit kopioivat merkkejä apuopettajan laatimista mallitauluista, myöhemmillä luokilla tällaisia mallikappaleita ei yleensä ollut, vaan tekstit laadittiin joko opettajan sanelemina tai ulkomuistista. Tämä näkyy useissa kopioissa väärin kuultuina sanoina, väärinä merkkeinä ja vaihteluna rivien järjestyksessä. Ulkoaopettelurutiinien seurauksena on myös tyypillistä, että etenkin kaunokirjallisten tekstien alut ovat säilyneet huomattavasti loppuja paremmin. Kun kirjurioppilaat opettelivat ulkoa uutta tekstiä, he kirjoittivat sitä tauluille muutaman kymmenen rivin mittaisina katkelmina. Aina kun edellinen katkelma oli opittu, lisättiin mukaan uudet parisenkymmentä riviä. Näin siis lopulta tekstin alkupuoli jäi jokaiselle harjoitustaululle, mutta loppu ainoastaan niin monelle, kuin kirjurilta kului uudelleenkirjoitusyrityksiä viimeisten rivien oppimiseen.⁷⁵

Kaunokirjallisten tekstien luokittelu eri tyytilajeihin ei ole täysin mutkaton, sillä rajanveto voidaan tehdä niin tekstin rakenteen, teeman kuin käyttötarkoituksenkin perusteella. Rajanvedon kriteerien määrittelyssäkin on omat ongelmansa. Toisinaan esimerkiksi ylistyslaulut voidaan sisäisen rakenteensa perusteella tulkita hymneiksi, vaikka nämä teemaltaan sopisivatkin paremmin myyteiksi tai jopa dialogeiksi. Eri genrejen sisällä on myös selkeästi fiktiivisiä ja osittain oikeisiin historiallisiin tapahtumiin perustuvia tekstejä, joiden erottelu toisistaan saattaa tarkemmassa analyysissä olla tarpeellista. Tämän kirjan puitteissa riittää kuitenkin hyvin karkea luokittelu, jossa tekstit jaetaan kolmeen pääkategoriaan.

1) Tarinat ja myytit, jotka kertovat jumalten, jumalattarien ja varhaisten kuninkaiden seikkailuista. Tunnettuja päähenkilöitä kuninkaiden keskuudesta ovat Urukin

⁷³ Kramer 1963: 166.

⁷⁴ Kramer 1963: 168.

⁷⁵ Veldhuis 2003.

legendaariset ja vahvasti mytologisoidut hallitsijat Enmerkar, Lugalbanda ja Gilgameš. Jumalallisista olennoista taas myyteissä esiintyvät muun muassa Enlil, Enki, Ninurta ja Inanna.

2) **Laulut ja runot**, joihin lukeutuvat hymnit, eli jumalille, temppeleille tai hallitsijoille omistetut ylistyslaulut, -runot ja kunnianosoitukset, temppelikulttiin liittyvät valituslaulut, sekä muut musiikilliset teokset juomalauluista kehtolauluihin.

3) **Dialogi- ja viisaukirjallisuus**, joka käsittää useita eri tekstityyppejä sananparsista eri elämän osa-alueita koskeviin ohjeisiin, dialogeihin ja väittelyihin.

Varsinaisten kaunokirjallisten tekstien ohella tässä luvussa käsitellään myös kuninkaallisia kirjoituksia ja kirjeitä, sillä niiden rakenteet on hyödyllistä tunnistaa. Todellisuudessa rajanveto kaunokirjallisuuden ja kirjeidenkään välille ei ole aina täysin yksioikoista, sillä muinaisbabylonialaisella kaudella tehtiin myös fiktiivisiä kirjeitä, joissa muinaisten kuninkaiden välistä kirjeenvaihtoa dramatisoitiin ja väriteltiin. Michalowski (2011) kutsuu näitä kaunokirjallisiksi kirjeiksi.

2.1 Tarinat ja myytit

Sumerilaiset myytit ja tarinat edustavat kielellisesti melko raskasrakenteista runoutta. Varsinaisia runomittoja tai sointuja tavataan hyvin harvoin, ja tällöinkin niiden käyttö on hyvin kaavamaisista. Juonellisesti kertomukset ovat toisinaan vaikeita seurata, eikä niillä aina ole selkeää huipentumaa tai käännekohtaa. Kerronta etenee lineaarisesti kohtauksesta kohtaukseen ja kertomuksen kokonaiskuvan kannalta (ainakin nykytutkimuksesta tarkasteltuna) oleellisia asioita saatetaan sivuuttaa siinä, missä jotakin tiettyä (nykylukijalle) epäoleellisempaa tapahtumaa voidaan kuvailla erittäin tarkasti. Kertomuksissa on myös runsaasti toistoa ja dialogi on pitkänpuoleista ja hyvin muodollista.⁷⁶

Tämä ei tietenkään tarkoita, etteivätkö sumerilaiset myytit olisi mielenkiintoista tai kielellisesti kaunista luettavaa. Kerronnallinen näkökulma on yksinkertaisesti vain erilainen – lähinnä monumentaalisempi ja juhlallisempi – kuin siinä kirjallisuudessa, johon olemme tänä päivänä tottuneet. Suuremman juonellisen kliimaksin sijaan keskitytään pienempiin yllätyksiin ja erilaisiin kielikuviin. Keskeinen tapahtuma saatetaan esimerkiksi kuvailla aluksi epämääräisesti, jonka jälkeen se toistetaan tuoden esiin kohtaukselle tärkeät paikat tai henkilöt. Henkilöitä ja paikkoja kuvailaan siinä missä nykykirjallisuudessakin, joskin kuvaukset on monesti puettu erilaisen epiteettien ja ylistysten muotoon.

Muutamien rakenteellisten ja kerronnallisten ominaispiirteiden hahmottamiseksi seuraavassa on käyty läpi myytti **Enlilistä ja Ninlilistä** (ETCSL c. 1.2.1). Käännös pyrkii olemaan tarkka ja suoraviivainen erilaisten muodollisuuksien ja rakenteiden säilyttämiseksi. Myytti alkaa prologilla, jossa keskitytään tapahtumapaikan melko

⁷⁶ Kramer 1963.

vapaamuotoiseen kuvailuun ja päähenkilöiden esittelyyn. Juhlallisuutta on haettu käyttämällä toistuvaa kaavamaista rakennetta. Tämän hahmottamiseksi käännöksen ohkeen on liitetty alkuperäiskielinen translitteraatio.

1	iri ^{ki} na-nam iri ^{ki} na-nam na-an-dúr-ru-ne-en-dè-en	Olipa kerran kaupunki. Olipa kerran kaupunki, jossa me kaikki asuimme –
2	nibru ^{ki} iri ^{ki} na-nam na-an-dúr-ru-ne-en-dè-en	olipa Nippur tuo kaupunki, jossa me kaikki asuimme –
3	dur- ^{ges} gesnimbar ^{ki} iri ^{ki} na-an-dúr-ru-ne-en-dè-en	olipa (toiselta nimeltään) Dūr- ^{ges} gesnimbar tuo kaupunki, jossa me kaikki asuimme. ⁷⁷
4	íd-sal-la íd kug-bé na-nam	Olipa Idsala sen pyhä joki,
5	kar- ^{ges} gestin-na kar-bé na-nam	olipa Kar ^{ges} gestin sen kauppasatama.
6	kar-a-sar kar ^{ges} má ús-bé na-nam	Olipa Karasar sen satama, jonne laivat ohjattiin.
7	pú-lál pú a dūg-ga-bé na-nam	Olipa Pulal sen kaivo, jonka vesi oli makeaa. ⁷⁸
8	íd-nun-bi-ir-túm pa ₅ mul-bé na-nam	Olipa Id-Nunbirtum sen säihkyvä kastelukanava:
9	íb-ta-gíd-i-dè 50 sar-àm gána gar-bé na-nam	jos joku mittaa sieltä, onpa sen (ympä- rillä) kasteltuja peltoja 50 saria. ⁷⁹
10	^d en-líl ġuruš tur-bé na-nam	Olipa Enlil yksi sen nuorista miehistä,
11	^d nin-líl ki-sikil tur-bé na-nam	olipa Ninlil yksi sen nuorista naisista,
12	^d nun-bar-še-gu-nu um-ma-bé na-nam	(ja) olipa Nunbaršegunu yksi sen vahoista viisaista naisista.
13	ud-ba ki-sikil ama ugu-na ša na-mu-un-de ₅ -de ₅	Tuona päivänä, äiti, hänen synnyttäjänsä, antoi neuvoja nuorelle naiselle –
14	^d nin-líl-e ^d nun-bar-še-gu-nu ša na-mu-un-de ₅ -de ₅	Ninlil sai neuvoja Nunbaršegunulta.

Prologia seuraa Nunbaršegunun pitkäkö monologi, joka pohjustaa tarinan juonen. Kaunis Ninlil on kasvanut tytöstä nuoreksi naiseksi ja alkanut vetää puoleensa miesten huomiota. Kuten prologin alussa Nippurista ja Ninlilin saamista neuvoista

77 Dūr-^{ges}gesnimbar voi olla sanaleikki ja eräänlainen kansanetymologia Nippurin akkadinkielisestä nimestä *Nibbur*. Nimi on ehkä oletettu myöhemmin alkumuotoon *Nimbur* (vrt. sum. *zimbir* ~ akk. *Sippar*), joka kuulostaa samalta kuin sumerin ^{ges}gesnimbar 'taateli-palmu'. Sekakielinen nimi Dūr-^{ges}gesnimbar tarkoittaisi näin 'taateli-palmujen linnoitusta'.

78 pú-lál tarkoittaa kirjaimellisesti *hunajakaivoa*.

79 Noin 18 aaria. Ehkä tässä tarkoitetaan, että kanavan reunoilla on 18 aarin kokoisia pelto-tilkkuja koko sen matkalta.

puhuttaessa, myös Ninlilistä kiinnostuneeseen mieheen viitataan ensin epä-määräisesti. Kyseessä on kuitenkin Enlil, joka esitellään asianmukaisin epiteetein.

”Joki on pyhä, (nuori) nainen! Joki on pyhä! Älä kylve siinä! Ninlil, älä kulje Idnunbirtumin rantaa! Hänen silmänsä loistavat, herran silmät loistavat. Hän katsoo sinua! Hän on jylhä vuori – Enlil – hänen silmänsä loistavat, hän katsoo sinuun! Lammaspaimen, joka määrää kohtalot – hänen silmänsä loistavat, hän katsoo sinuun! Hän haluaa maata kanssasi, hän haluaa suudella sinua! Hän on iloinen saadessaan täyttää kohtusi siemenillään, mutta sen jälkeen hän jättää sinut yksin.”

Juonessa tapahtuu nyt siirtymä seuraavaan kohtaukseen, jossa Ninlil on päättänyt viitata kintaalla äitinsä ohjeille. Kohtauksen alku kuvataan täsmälleen samoin sanoin kuin alun monologissa, mutta kerronnallisesti.

Siinä joessa joka on pyhä, nainen kylpi sen pyhässä vedessä. Kun Ninlil käveli Idnunbirtumin joenrantaa, Enlilin silmät loistivat – herran silmät loistivat; hän loi katseensa häneen. Jylhä vuori – Enlil – hänen silmänsä loistivat; hän loi katseensa häneen. Lammaspaimen, joka määrää kohtalot, hänen silmänsä loistivat; hän loi katseensa häneen.

Kuningas, (Enlil), sanoi hänelle: ”Haluan maata kanssasi”, mutta hän ei saanut Ninliliä suostumaan. Enlil sanoi hänelle: ”Haluan suudella sinua”, mutta hän ei saanut Ninliliä suostumaan.

Ninlil vastasi: ”Kohtuni on vielä nuori, eikä se tunne raskaaksi tulemistä. Huuleni ovat nuoret, eivätkä ne tunne suutelemista. Jos äitini saisi tietää, hän löisi minua, (ja) jos isäni saisi tietää, hän tekisi samoin. Voisin kertoa siitä vain ystävättärelleni.”

Nyt Enlil on matkannut neuvonantajansa Nuskan luokse kysymään apua Ninlilin viettelemiseen. Siinä, missä ehkä nykykirjallisuudessa koko tarinan juoni kiteytyisi sen ympärille, kuinka Enlil ja Nuska keksivät keinon Ninlilin huomion saamiseksi, Nuskan vastaus jätetään kertomatta kokonaan. Kerronta etenee suoraan seuraavaan katkelmaan, jossa Enlil purjehtii (oletettavasti) Idnunbirtumin ja pyhän Idsala-joen risteykseen, jonka rannalla Ninlil viettää aikaansa kylvettyään joessa.

Enlil puhutteli neuvonantajansa Nuskaa:

- Nuska, neuvonantajani!
- Palveluksessanne! Mahtavan Ekurin arkkitehti, herrani, olen palveluksessanne!

- Tämä neito, niin kaunis, niin säteilevä!
- (Tarkoitatko) Niniliä, niin kaunista, niin säteilevää?
- (Niin), onko kukaan maannut hänen kanssaan? Onko kukaan suudellut häntä?

Neuvonantaja vei herransa veneellä, vetäen (hänen) suurta venettään köydellä (kevyesti) kuin pientä venettä. Herra lipui alavirtaan kohti (jotakin MU.MES-ga).⁸⁰ Hänen oli maattava Ninlilin kanssa – hänen oli suudeltava Niniliä. Enlil lipui alavirtaan kohti (jotakin). Hänen oli maattava Ninlilin kanssa – hänen oli suudeltava Niniliä. Hän haali otteeseensa etsimänsä. Hänen oli maattava Ninlilin kanssa – hänen oli suudeltava Niniliä. Hän makasi Ninlilin kanssa, hän suuteli häntä, ja asetti Su’enan (kuunjumala) siemenen hänen kohtuunsa.

Nyt Enlil on palannut kotiinsa myyrtiselle Ekur-vuorelle, jossa hän on kävelemässä Ninlilin pyhätöllä. Yllättäen muut jumalat kuitenkin pysäyttävät Enlilin ja päättävät karkottaa tämän kaupungista, sillä hän on häpäissyt itsensä rituaalisesti makaamalla Ninlilin kanssa pyhän joen rannalla. Toistorakenteita on jälleen käytetty runsaasti:

Enlil oli kävelemässä Ki-urissa.⁸¹ Ki-urissa kävellessään viisikymmentä suurta jumalaa ja seitsemän kohtaloita määrävää jumalaa pysäyttivät Enlilin. (He karkottivat Enlilin), ja Enlil – epäpuhdas – poistui kaupungista; Nunamnir – epäpuhdas – poistui kaupungista.⁸² Enlil, noudattaen määrättyä kohtaloaan; Nunamnir, noudattaen määrättyä kohtaloaan (poistui kaupungista). Enlil lähti – Ninlil seurasi; Nunamnir lähti – nuori neito jahtasi häntä.

Mielenkiintoisena huomiona Enlilin karkottajiksi mainitaan seitsemän jumalaa, joiden joukkoon hän kuului itsekkin. Tämä on hyvä esimerkki siitä, kuinka vakiintuneet muodolliset ilmaukset ajavat sumerilaisessa kirjallisuudessa usein vapaamman kerronnan yli. Sitä, minne jumalat karkottavat Enlilin ei mainita, vaan kerronta siirtyy suoraan dialogiin, jossa Enlil ohjeistaa pakopaikkansa portinvartijaa salaamaan hänen sijaintinsa. Kertomus jatkuu välittömästi Ninlilin kysellessä Enlilin perään, ja käy ilmi, että Enlil on naamioitunut itse portinvartijaksi.

80 Sanan merkitystä ei tunneta.

81 Ki-ur 'maan katto' oli mahdollisesti Ninlilin pyhättö E-kurissa, vuorella, joka vastasi sumerilaisessa mytologiassa kreikkalaisten Olymposta. E-kur oli olemassa myös historiallisesti Enlilin temppelikeskuksena.

82 Nunamnir ('**nu-nam-nir**' 'luottamuksen mies' oli Enlilin epiteettinen toinen nimi. Monilla jumalilla oli useita nimiä. Babylonialaisella sodanjumala Mardukilla näitä oli jopa 50.

Enlil sanoi portinvartijalle: ”Portinvartija – lukon pitäjä! Portinvartija – pyhän lukon pitäjä! Kun valtiattaresi Ninlil saapuu ja kysyy perääni, älä paljasta hänelle olinpaikkaani!”

Ninlil sanoi portinvartijalle: ”Portinvartija – lukon pitäjä! Portinvartija – pyhän lukon pitäjä! Milloin Mullil,⁸³ sinun herrasi, kulki tästä?”

”Oi kauniista kaunein! Herrani ei ole puhunut minulle! Oi kauniista kaunein! Enlil ei ole puhunut minulle”, Enlil vastasi hänelle portinvartijan suusta.

(Ninlil vastasi:) ”Päästän valloille aikomukseni, teen sanani selviksi. Kun kohtuni on taas tyhjä, voit täyttää sen! Mullil – kaikkien maiden valtiat – maatkoon hän kanssani! Kuten Mullil on herrasi, olen minä valtiattaresi!”

Enlil sanoi portinvartijana: ”Jos olet valtiattareni, anna minun koskettaa sinua”. (Ninlil vastasi:) ”Herrasi siemen – puhdas siemen – on asetettu kohtuuni. Su’enan siemen – puhdas siemen – on asetettu kohtuuni.”

Kun Enlil huomaa Ninlilin himoitsevan häntä, hän kokeilee onneaan portinvartijana. Enlil ei kuitenkaan paljasta henkilöllisyyttään, sillä hän haluaa ehkä salata tekonsa muilta jumalilta. Syytä salailuun on vaikea spekuloida, mutta luultavasti tähän liittyy jonkinlainen tabu, sillä Ninlil on juuri synnyttänyt ja Enliliä pidetään rituaalisesti epäpuhtana. Naamioituneen Enlilin vastaus on kryptinen, mutta hän ilmeisesti suostuttelee Ninlilin sillä, että taivaallisen jälkikasvun – eli kuunjumalan – sijaan portinvartija pystyy siittämään jälkikasvua, jolla on pääsy manalaan:

”Herrani siemen voi kulkea taivasiin, mutta minun siemeneni kulkekoon manalaan. Kulkekoon minun siemeneni manalaan herrani siemenen sijaan!”

Ninlil suostuu, ja Enlil makaa hänen kanssaan portinvartijaksi naamioituneena. Tästä alkaen myytti muuttuu kerronnallisesti toistoksi, jossa tarina kerrataan kolmesti. Ninlilin kohdussa kasvaa nyt manalanjumala Nergal, jonka jälkeen hän jatkaa Enlilin etsimistä. Enlil on tällä kertaa naamioitunut manalan joen vartijaksi, jonka kanssa Ninlil makaa ja synnyttää Ninazun (manalan ja parannuksen jumalan). Enlil piiloutuu yhä syvemmälle manalaan naamioituen manalan lautturiksi, jolle Ninlil lopulta synnyttää maanviljelyksen jumala Enbilulun. Myytti päättyy pitkähköön Enlilin ja Ninlilin ylistykseen.

83 Mullil oli Enlilin emesalinkielinen nimi. Ninlil puhuu katkelmassa emesalia.

Olet herra! Olet kuningas! Enlil, olet herra! Olet kuningas! Nunamnir, olet herra! Olet kuningas! Olet ylivertainen herra! Olet mahtava herra! Olet herra, joka laittaa pellavan kasvamaan! Olet herra, joka laittaa viljan kasvamaan! Olet taivaan herra, yltäkyläisyyden herra ja maan herra! Olet maan herra, yltäkyläisyyden herra ja taivaan herra! Enlil, taivaassa olet kuningas! Herra, jonka määräykset eivät ole kumottavissa! Käskeysi, jotka luot sisälläsi, eivät ole muutettavissa! Ylistyksen sana Ninlilin, äidin, kunniaksi! Jylhän vuoren isä, Enlil olkoon ylistetty!

Myytin varsinaista sanomaa on vaikea spekuloida. Ehkä taustalla on yksinkertaisesti kertomus Nannan (akkadilaisittain Su'enan), Nergalin ja heidän sisarustensa alkuperästä. Jumalat vaikuttavat syntyneen arvojärjestyksessä (ainakin kahden ensimmäisen osalta), ja mahdollisesti tämä arvojärjestys on jollakin tapaa sidonnainen niihin hahmoihin, joina Enlil esiintyi maatessaan Ninlilin kanssa.

Enmerkar-myytit (ETCSL 1.8.2.3/4). Sankarieepokset *Enmerkar ja Arattan herra* sekä *Enmerkar ja Suhgir-ana* muodostavat toisiinsa kytköksissä olevan kokonaisuuden, joiden taustalla on ehkä ollut sumerilaisten varhaishistorian mytologisointi. Myytin ensimmäinen osa on lopustaan tuhoutunut, joten sen loppuratkaisu jää epäselväksi. Kertomuksessa Urukin kuningas Enmerkar pyytää jumalatar Inannalta apua Enkin temppelin rakentamiseen Eridussa. Inannan ehdotuksesta Enmerkar lähettää sanansaattajan kaukaiseen – todennäköisesti mytologiseen – Arattan kaupunkiin ja uhkaa tämän hallitsijaa tuholla, mikäli Aratta ei osoita alamaisuuttaan Urukille ja toimita sinne kultaa ja hopeaa temppelin rakennustarpeiksi.⁸⁴ Arattan hallitsija kieltäytyy aluksi vaatimuksista, mutta joutuu lopulta myöntymään kuultuaan Inannan tukevan Enmerkaria. Hän pyytää Enmerkarin sanansaattajaa kertomaan herralleen Arattan alistuvan Urukin tahtoon, mikäli Enmerkar lähettää hänen kuivaan ja karuun maahansa suuren määrän viljaa.

Kuultuaan viestin ja kysyttyään neuvoa viisaudenjumala Enkiltä, Enmerkar päättää lähettää viljaa Arattaan, jossa kansa ottaa sen vastaan riemuitten. Arattan hallitsija kuitenkin edelleenkin kieltäytyy alistumasta Urukille ja asettaa uuden vaatimuksen: nyt Enmerkarin on lähetettävä hänelle valtikka, jota ei ole tehty mistään tunnetusta materiaalista (hän listaa kymmeniä kiellettyjä materiaaleja eri puolajeista kiviin).

Enmerkar tekee ”viisi ja kymmenen vuotta” kestävästä rituaalin, jossa hän kasvattaa myyttisestä ruo’osta valtikan. Tämän jälkeen hän lähettää sanansaattajansa takaisin Arattaan ilman viestiä, vain myyttinen valtikka mukanaan. Näky saa Arattan hallitsijan kauhun valtaan, mutta neuvonantajansa suostuttelemassa hän päättää lähettää Enmerkarille vielä yhden vaatimuksen. Nyt hän vakuuttaa suostuvansa kaikkiin vaateisiin, mikäli Enmerkarin paras soturi suostuu kaksintaisteluun Arattan parasta soturia vastaan – ehtona on kuitenkin, että soturi ei saa olla minkään värinen.

84 Kramer (1963) piti Arattan olemassaoloa mahdollisena. Michalowski (2010) sen sijaan on ehdottoman varma, että kyseessä on myyttinen kaupunki.

Enmerkarin hyväksyessä haasteen, seuraa tekstissä mielenkiintoinen kohta: hän lähettää sanansaattajansa takaisin Arattaan niin pitkän viestin kanssa, että tämä ei sitä kykene ulkomuististaan lausumaan. Nokkelana Enmerkar keksiikin painella viestinsä savitaululle ja tulee näin keksineeksi kirjoituksen!

Tekstin loppuosa on vaikeaselkoinen ja huonosti säilynyt. Käy kuitenkin ilmi, että viestin saavuttua Arattaan puhkeaa hirmumyrsky, joka saa maan tulvimaan. Tulvan laskeuduttua aiemmin karu ja kuiva Aratta kasvaa täyteen viljaa, minkä seurauksena Arattan herra olettaa Inannan kääntyneen hänen puolelleen. On epävarmaa, miten valiosoturien välisessä kaksintaistelussa käy (tai käytiinkö taistelua ollenkaan), mutta voidaan olla melko varmoja siitä, että lopputulos on Enmerkarille suotuista.

Tarinan toisessa osassa Arattan hallitsija Suhgir-ana (ei tiedetä, oliko kyseessä sama henkilö kuin ensimmäisessä osassa) lähettää viestin Enmerkarille, jossa hän vaatii Urukia alistumaan Arattan vasalliksi ja kerskuu värikkäin sanoin olevansa Inannan himoituin rakastaja. Enmerkar vastaa takaisin jokseenkin sarkastiseen sävyyn, toisaalta myöntäen vastustajansa olevan oikeassa, mutta silti samalla vähätellen tämän saavutuksia ja asettaen itsensä tämän yläpuolelle.

Saatuaan viestin, Suhgir-ana toteaa hävinneensä Enmerkarille tältä osin, mutta kieltäytyy vannomasta hänelle alamaisuuttaan. Samoihin aikoihin Arattaan saapuu tuhotusta Hamazin maasta noita nimeltä Ur-ġirnun, jonka ärsyyntynyt Suhgir-ana puhuu loitsimaan Enmerkarin valtakuntaan nälänhädän. Noita onnistuu tehtävässään ja Urukista loppuu maito sekä voi.

Urukilaiset rukoilevat Utua, joka lähettää heidän avukseen viisaan naisen, Saġburun. Ur-ġirnun ja Saġburu ajautuvat kaksintaisteluun, jossa he loitsien luovat toinen toistaan voimakkaampia eläimiä,⁸⁵ kunnes lopulta Saġburu voittaa ja tappaa kilpailijansa tämän armonaneluista piittaamatta. Lannistuneena tappiostaan Suhgir-ana lähettää viimeisen viestinsä Enmerkarille, jossa hän vannoo tälle ehdotonta ja ikuista alamaisuuttaan. Aratta on vihdoinkin kukistettu.

Gilgameš-myyttejä (ETCSL 1.8.1.*). Gilgamešin tunnetuin ja laajin versio on säilynyt akkadinkielisenä,⁸⁶ mutta lyhyempiä tarinoita on löydetty myös sumeriksi. Parhaiten säilynyt ja ehkä tärkein sumerinkielisistä Gilgameš-myyteistä on *Gilgameš*, *Enkidu* ja *manala*. Enmerkar-myyteille tyypillisen varhaishistorian mytologisoinnin sijaan tämä kertomus sekoittaa elementtejä sankariepoksista ja maailmankatsomuksellisesta mytologiasta.

Myytti alkaa kertomuksella maailmankaikkeuden luomisesta, jossa maan ja taivaan irtauduttua toisistaan Anu ja Enlil määrätään näiden jumaliksi. Manalan jumalaksi nimitetään Ereškigal, ja Abzun – maanalaisen makean veden valtameren – jumalaksi osoitetaan Enki. Enkin purjehtiessa kohti hänelle osoitettua asuinsijaa puhkeaa myrsky, joka repii juurineen irti Eufratin varrella kasvavan yksinäisen puun. Inanna käy pelastamassa tämän ja istuttaa sen puutarhaansa Urukissa – tosin tarkoituksenaan tehdä siitä huonekaluja.

85 Ur-ġirnun luo lähinnä karjaa ja riistaa, Saġburu taas petoeläimiä.

86 Tärkein julkaisu akkadinkielisestä Gilgamešista on George 2003b. Myytti on julkaistu myös SAACT-sarjassa (Parpola 1997). Viimeisin suomennos on Hämeen-Anttila 2000.

Puu kasvaa kymmenen vuotta, kunnes kolme myyttistä olentoa: käärme, myrsky-lintu (Anzud) ja kummitteleva neito vahingoittavat sitä pesiytymällä sen juuriin, oksille ja runkoon.

Pelastaakseen kuolevan puunsa, Inanna kysyy apuun Utua. Kun tästä ei kuitenkaan ole avuksi, kääntyy hän Gilgamešin puoleen. Gilgameš tarttuu pronssiseen kirveeseensä ja surmaa juurissa asustelewan käärmeen, vie myrskylinnun poikaset oksilta vuorille ja ajaa kummituksen kodistaan erämaahan. Puusta Gilgameš tekee Inannalle tuolin ja sängyn sekä itselleen pallon ja vasaran.⁸⁷

Gilgameš pelaa urukilaisten miesten kanssa vasaralla ja pallolla pelattavaa peliä, kunnes miehet uupuvat. Myös miesten siskot ja äidit väsyvät yrittäessään toimittaa läikähtyneille miehille leipää ja vettä virvokkeiksi. Pelissä päätetään pitää tauko, ja pallo jätetään pelikentälle sääntöjen osoittamaan paikkaan jatkoa varten.

Aamulla peliä jatketaan, mutta edelleenkin väsyneiden naisten valittelusta johtuen pelivälineet putoavat syvälle manalaan. Epätoivoisena Gilgameš kääntyy parhaan ystävänsä Enkidun puoleen, joka vannoo hakevansa pelivälineet takaisin manalan uumenista. Gilgameš antaa Enkidulle liudan ohjeita, joita tämän tulisi noudattaa matkallaan manalaan välttääkseen turhan huomion herättämistä. Hän ei saa pukeutua puhtaisiin vaatteisiin, voidella itseään öljyllä, osoittaa tunteita kuolleita omaisiaan kohtaan tai käyttäytyä muuten epäsoveliaasti, sillä manalan jumalatar Ereškigal on suremassa menehtynyttä poikaansa.

Enkidu ei Gilgamešia kuuntele, vaan rikkoo tämän jokaista ohjetta. Hänen häiritsevä käytöksensä huomataan, ja hän jää Ereškigalin vangiksi. Pelastaakseen rakkaimman ystävänsä Gilgameš pyytää apuun ensin Enliliä – joka ei häntä auta – ja sitten Enkiä, joka suostuttelee Utun nostamaan Enkidun hengen manalasta.

Tarina päättyy maailmankatsomuksellisesti mielenkiintoiseen kohtaukseen, jossa Gilgameš utelee manalasta palanneelta Enkidulta kuolemanjälkeisestä elämästä. Pitkähkössä dialogissa Gilgameš esittää sarjan kysymyksiä koskien erilaisissa olosuhteissa eläneiden ja kuolleiden ihmisten tuonpuoleista elämää. Enkidun vastaillessa käy ilmi, että lapsettomien, neitsyiden ja eunukkien tuonpuoleinen elämä on surkeaa. Lisäksi tapaturmiin, epämuodostumia aiheuttaviin sairauksiin tai erityisen raakojen väkivallanteiden seurauksena kuolleet ihmiset joutuvat tuonpuoleisessa kärsimään edelleen vammoistaan: katolta pudonnut mies murtuneista raajoista ja kuoliaaksi palanut elämään savuna. Sen sijaan hyvää ja yltäkylläistä tuonpuoleista elämää saavat viettää useita jälkeläisiä hankkineet ihmiset sekä kuolleenä syntyneet lapset, jotka eivät koskaan edes päässeet tietoisiksi olemassaolostaan maan päällä.

Muita sumerilaisia Gilgameš-tarinoita on neljä, joista kolme kertoo Gilgamešin ja jonkin mytologisen olennon taistelusta. Ikävä kyllä kaikki nämä ovat verrattain huonosti säilyneitä. Yksi tarinoista kertoo lisäksi Gilgamešin kuolemasta, mutta valitettavasti tämäkin teksti on lähes kokonaan tuhoutunut.

87 Näiden merkitys on epäselvä, kyseessä kuitenkin ilmeisesti jonkinlaisen pelin välineet: sum. ^{ges}ellag ja ^{ges}e-KID-ma, ehkä 'pallo ja maila' (ks. ETCSL 1.8.1.4: 149–150).

Enmerkar- ja Gilgameš-myyttien historiallinen viitekehys on epäselvä. Kumpikin kuninkaista mainitaan muinaisissa kuningaslistoissa Urukin ensimmäisen dynastian hallitsijoina, mutta kummankin valtakausien pituuksia on liioiteltu merkittävästi: Enmerkarin väitettiin istuneen kuninkaana yli 400 vuotta ja Gilgamešin noin 126 vuoden ajan. On mahdollista, että varsinkin Enmerkar-myyteissä on mytologisoitu joitakin historiallisia tapahtumia, kuten nälänhätiiä ja muinaisten hallitsijoiden välisiä yhteenottoja (sekä tietysti kirjoituksen keksimistä), mutta tällaisesta on mahdotonta saada varmuutta. Sumerilaisten keskuudessa tarinoita pidettiin kuitenkin enemmän tai vähemmän todellisina, ja useat Urin III dynastian kuninkaat pitivät itseään Gilgamešin jälkeläisinä.⁸⁸ Tämä oli oivallista propagandaa, sillä se ei ainoastaan antanut kuninkaalle myyttistä sukutaustaa, vaan lisäksi myös vahvisti heidän oikeuttaan valtaistuimelle ikivanhan kuningassuvun perillisinä.

2.2 Hymnit ja ylistysrunot

Sumerilaiset luokittelivat hymninsä useisiin alalajeihin sen mukaan, mihin sävyyn, kenen laulamina ja millaisilla soittimilla säestettyinä nämä tuli esittää. Säestyssoittimiensa perusteella kategorisoituja hymnejä olivat muun muassa harppujen tai rumpujen säestäminä laulettu *tigit* ja *adabit*. Laulujen esittäjiin tai esityksen tyyliin viittaavia keskeisiä alakategorioita olivat *širnamgalat*, joita lauloivat kolmatta sukupuolta edustavat kulttilaulajat; *širšagḥulat*, jotka esitettiin iloiseen sävyyn sekä *širgidat*, jotka ehkä laulettiin hartaasti ja pitkäkestoisesti.⁸⁹ Hymnit jaettiin lisäksi joskus myös sisäisesti kappaleisiin, jotka nimettiin erilaisin termein. Vaikka näiden merkitykset ovatkin toistaiseksi epäselviä, on mahdollista, että niillä viitattiin sävellajeihin, soitinten viritykseen tai hymnin rytmitykseen kulttitoimituksen aikana.⁹⁰

Seuraava hymni on tyypiltään *balbale* ja se on omistettu peltojen ja sateenjumala Ninurtalle. *Balbale*-hymneille ominainen piirre on toisiinsa rinnastetut toistot, jotka tässä nimen omaisessa laulussa korostuvat äärimmäisen selkeästi. Kaksi ensimmäistä säeparia muodostavat eräänlaisen alkusäkeistön, jota seuraa kaksi toisistaan erotettua kertosaettä. Kumpikin kertosaie koostuu viidestä säeparista, joista neljä ensimmäistä pohjustaa vertauskuvallisesti viimeistä: aluksi ylistetään Ninurtan kykyä tuottaa luontoon ja maatalouteen yltäkylläisyyttä sateenjumalan ominaisuudessa, ja tämän jälkeen nämä rinnastetaan yltäkylläisyyden seurauksiin: Mesopotamian väestönkasvuun ja ihmisten pitkäikäisyyteen.⁹¹

88 Veldhuis 2003: 37.

89 Kirjaimellisesti *širšagḥul* tarkoittaa 'laulua sydän riemuiten' ja *širgida* 'laulua raahaten'.

90 Ks. hymnien tyypeistä Black ym. 2004.

91 Black ym. (2004) toteaa, että kyseessä saattaa olla rukous kuninkaan pitkän iän puolesta.

Hyvästä siemenestä, hyvästä kohdusta, Enlil on valinnut kuninkaan!
mahtavasta siemenestä, mahtavasta kohdusta, Enlil on valinnut Ninurtan!

Kuninkaani, kutsun sinua nimeltä! Ninurta, olen alamaiesi;
olen sinun alamaiesi, kutsun sinua nimeltä!

Kuninkaani! Uuhet synnyttävät karitsoja, uuhet synnyttävät karitsoja;
uuhia ja päsejä syntyy! Kuninkaani, kutsun sinua nimeltä!

Kuninkaani! Vuohet synnyttävät kilejä, vuohet synnyttävät kilejä;
pukkeja [ja vuohia] syntyy! Kuninkaani, kutsun sinua nimeltä!

Kuninkaani! Lehmät synnyttävät vasikoita, lehmät synnyttävät vasikoita;
lehmiä ja härkiä syntyy. Kuninkaani, kutsun sinua nimeltä!

Kuninkaani! Aasitammat synnyttävät varsoja, aasitammat synnyttävät varsoja;
aasi[tammoja ja aasioreja] syntyy. Kuninkaani, kutsun sinua nimeltä!

Kuninkaani! Ihmiset synnyttävät lapsia, ihmiset synnyttävät lapsia;
Ninurta, kuningas, [...]

Kuninkaan kautta syntyy pellava,
kuninkaan kautta syntyy ohra.

Hänen kauttansa joki täyttyy karpeista,
hänen kauttansa viljat kasvavat pelloilla.

Hänen kauttansa lammet täyttyvät karpeista,
hänen kauttansa ruo'ot kasvavat kaislikoissa.

Hänen kauttansa peurat ja villilampaat kasvavat metsissä,
hänen kauttansa *mašgurum*-puut kasvavat autiomaan ylängöillä.

Hänen kauttansa siirappia ja viiniä saadaan yltäkyläisesti puutarhoista,
hänen kauttansa pitkästä elämästä tulee yhä pidempi palatseissa!

Tämä on balbale Ninurtalle!

Tyyliltään melko lähellä hymnejä ovat kuninkaalliset ylistysrunot ja -laulut, joista keskeisin on **Gudean sylinterit** (ETCSL t.2.1.7).⁹² Teos on ainutlaatuinen, sillä se ei ole 1 363 rivin mittaisena ainoastaan pisin sumerista säilynyt kirjallinen teos, vaan myös lähes täydellisesti säilynyt ja äidinkielenään sumeria puhuneiden laatima. Teksti on sisällöltään ja ortografialtaan erittäin huoliteltu ja edustaa hyvin puhdasta ja kielipollisesti kaunista uussumeria. Tyyliltään Gudean sylinterit voidaan luokitella temppehlihymniksi, jossa on joitakin kuninkaallisille kirjoituksille ominaisia piirteitä.

92 Suomenkielinen käännös on Kärki (1963). Käännös on tosin jo hieman vanhentunut.

Alussa jumalat kokoontuvat ja valitsevat Gudean (Lagašin hallitsijan) rakentamaan pääkaupunkiinsa Ningirsun temppelin: Eninnun. Käsky välitetään Gudealle enneunessa, jossa hän kohtaa hänelle aiemmin tuntemattomissa hahmoissa esiintyviä jumalallisia olentoja. Koska Gudea ei ymmärrä unensa merkitystä, päättää hän purjehtia Ninaan (eli Niĝiniin) untentulkitsijansa, jumalatar Nanšen luo.

Saavuttuaan perille Gudea esittää unensa Nanšelle. Hän kuvailee nähneensä kahden leijonan välissä seisseen valtavan jumalkasvoisen, mutta siiviltään myrskylintua muistuttavan jättiläisen; horisontista nousseen valon; viljalyhdettä, hopeista kirjoituspuikkoa ja pyhää symbolia pitelevän naisen sekä soturin, jolla oli kädessään lapis lazulista valmistettu kirjoitustaulu. Gudea myös kuvailee muut unessaan esiintyneet mystiset vertauskuvat: tyhjistä ilmestyneen tiilimuotin, väsymättä puussa laulaneen linnun sekä maata kuopineen aasiorin.

Nanše tulkitsee Gudealle unen merkityksen. Käy ilmi, että jättiläinen on Ningirsu ja muut hahmot Ningišzida, Nisaba ja Nindub.⁹³ Tiilimuotti symboloi temppelin ensimmäistä tiiltä, puussa laulava lintu väsymättömyyttä temppelin rakentamisen aikana ja maata kuopiva aasiori kärsimättömyyttä odottaa temppelin valmistumista. Nanše myös ohjeistaa Gudeaa toimittamaan uhrimenoja Ningirsun vanhassa temppelissä ennen rakennusprojektin aloittamista.

Gudea tottelee. Seuraavana yönä hän näkee toisen enneunen, jossa Ningirsu kuvailee hänelle uuden temppelin vaikutusvaltaa ja ulkonäköä sekä listaa materiaalit, joista temppeli on rakennettava. Hän lupaa lisäksi yltäkylläisyyttä Sumeriin, mikäli temppeli saadaan valmiiksi.

Herättyään Gudea ryhtyy toimeen ja kokoaa työvoimaa ympäri Sumeria asettamalla liikekannallepanon. Temppelille pyhitetään alue asianmukaisin rituaalein, ja jopa Elamin ja kaukaisten Meluhhan ja Dilmunin asukkaat toimittavat hänelle eksoottisia rakennusmateriaaleja.

Kun temppelin perustukset on saatu valmiiksi erilaisten rituaalien saattelemana, itse rakennusprojektin kuvaileminen alkaa. Kuvailu on pitkä ja hyvin symbolinen, mutta lopulta temppelin kerrotaan kohoavan vuoren korkuiseksi ja ulottuvan taivaaseen saakka. Temppelin ympärille pystytetään myös kivipaasia, jotka kaikki saavat oman (hyvin kryptisen) nimensä. Temppelin sisään rakennetaan huone, jonne kerätään Ningirsun voittamia mytologisia hirviöitä kuvaavat voitonmerkit.

Teos jatkuu melko vaikeatulkintaisella temppelin ja sen eri osien kuvailulla, jossa rinnastukset liittyvät erilaisiin mytologisiin käsitteisiin. Temppeliä myös ylistetään, ja Anunnaki-jumalten saavuttua ihastelemaan sitä Gudea ilmoittaa Ningirsulle temppelin olevan valmis.

Gudea suorittaa temppelissä asianmukaiset rituaalit ja valmistaa pyhän aterian jumalille erilaisista hedelmistä, hunajasta, maidosta ja muista rituaalisesti puhtaista

93 Ningišzida oli Gudean henkilökohtainen jumala, Nisaba kirjoituksen ja oppimisen jumala ja Nindub yksi Lagašin paikallisjumalista. Olettaisin, että symboliikka näiden hahmojen taustalla liittyy siihen, että juuri Gudean on rakennettava temppeli Lagašin alueelle ja kirjoitettava tästä temppelihymni jälkipolville. Nanše ei tätä kuitenkaan selitä.

aineuksista. Tätä seuraa hyvin pitkä kuvaus erilaisten virkatehtävien jaosta temppelin tarpeisiin. Lopuksi Gudea toimittaa uhrilahjoja temppeliin, jonka jälkeen Ningirsu asettuu sinne asumaan. Ylistysruno päättyy Gudean ja Eninnun siunaukseen.

2.3 Viisaukirjallisuus ja dialogit

Sananparsikokoelmat (ETCSL 6.1.*) on koottu useista eri lähteistä ja sisältävät varsinaisten sananlaskujen lisäksi myös vertauskuvallisia ilmaisuja, anekdootteja, elämänviisauksia, sanaleikkejä, tabuja ja vitsejä. Vaikka monet näistä ovatkin vahvasti aikaansa ja kulttuuriinsa sidottuina lähes mahdottomia ymmärtää, on joukossa myös paljon sellaisia viisauksia, joille voidaan löytää vastineita vielä meidänkin aikamme aforismeista. Seuraavien näytteiden numerointi noudattaa ETCSL-korpusta.

1.3 níĝ gú kud-ku₅-ra gú nam-ba-e-ku₅-re

Älä katkaise sen niskaa, jonka niska on jo katkaistu.

1.4 ^dnin-ĝiš-zid-da-ra ga-til na-an-na-ab-bé-en

Älä sano Ninĝišzidalle (manalan jumala): ”Anna minun elää.”

Ensimmäinen (1.3) sananparsi voitaneen kääntää suoraan ”älä lyö lyötyä”. Jälkimmäiselle (1.4) tulkintoja voi olla useita: ”älä osoita rukoustasi väärälle jumalalle”, tai laajemmin ”älä osoita avunpyyntöäsi taholle, joka ei voi sinua auttaa”. Sananlasku voi viitata toisaalta kuoleman vääjäämättömyyteenkin, joka oli keskeinen teema myös akkadilaisessa Gilgameš-epoksessa. Mielestäni ei ole mahdotonta sekään, että sananlaskut kuuluisivat yhteen ja muodostaisivat samankaltaisen kokonaisuuden kuin Raamatun ”älä raasta vaivaista hänen vaivaisuutensa vuoksi [...], sillä Herra ajaa hänen asiaansa ja riistää hänen riistäjiltään hengen” (Sananl. 22:22–23). Sumerin vastineessa siis vammautunutta sortaneen on turha anella itselleen pitkää elämää.

Muutamat sananparret ovat selvästi stereotyyppioita epämiellyttävästi käyttäytyivistä tai muuten negatiivista ilmapiiriä ympärilleen kylvävistä ihmisistä. Ensimmäinen kuvaa kaikkeen tyytymätöntä valittajaa, toinen läpeensä ahnetta narsistia ja kolmas pessimististä, onnettomuusaltista tai jumalten kiroamaa henkilöä.

1.11 níĝ ì-pàd-da-zu nu-ub-bé-en / níĝ ù-gu dé-a-zu ab-bé-en

Et puhu löytämästäsi asiasta, puhut (vain) kadottamastasi asiasta.

1.8 ninda-ĝu₁₀ hé-ĝál ninda-zu ga-gu₇ / é du₁₀-sa-na-ka lú ba-ni-ib-kal-le

(Joka sanoo:) ”Minulla on yltäkylläisesti leipää, mutta anna minun syödä sinun leipäsi” – Pidetäänkö tällaista miestä arvossa ystävänsä talossa?

- 1.72 iri^{ki} ù ku-a ga-àm-kur₈ iri^{ki} mud ba-e-si / ^{giš}má-sug₄-a ga-ab-u₅ /
peš₁₀ mu-un-tag-tag-e-dè

(Hän sanoo:) ”Anna minun astua nukkuvaan kaupunkiin, niin se täyttyy verellä. / Anna minun astua laivaan, niin se ajaa joentörmään.”

Osa stereotyyppioista ja anekdooteista on puettu hieman kevyempään ja humoristisempaan sävyyn.

- 3.6 ud-da ga-ĝen na-gada-kam /
ud ul-la ga-ĝen sipad-tur-ra-kam /
ga-ĝen ga-ĝen-àm ud mi-ni-ib-zal-zal-e

”Aion mennä tänään”, paimen sanoo.

”Aion mennä huomenna”, paimenpoika sanoo.

”Aion mennä” on aina vain ”aion mennä” ja päivät kuluvat.

- 1.142 nin₉-ĝu₁₀ ub-líl-la nam-me-a /
ama-ĝu₁₀ id-a nam-ga-me-àm /
šaĝar-da ba-ug₇-ge-dè-ne-e-še

Hän sanoo: ”Siskoni on pyhätöllä, äitini on joella! Kuolen nälkään!”

Anekdootti (3.6) on muinainen versio *mañana mañana* -vitsistä. Taustalla on luultavasti stereotypia laiskoista lammaspaimenista, sillä he vain istuskelivat suuren osan päivästä laittomella muiden tehdessä fyysisesti raskaita maataloustöitä. Jälkimmäinen anekdootti (1.142) voidaan tulkita kuvaukseksi uusavuttomasta pojasta tai miehestä, joka ei tule kodin askareissa toimeen ilman äitinsä tai siskonsa apua.

Muutamit kokoelman sanonnat ovat luonteeltaan elämänviisauksia tai moraalisia ohjeita, jotka kehottavat olemaan provosoitumatta ilkeistä puheista ja pidättäytymään mahdollisesti loukkaavien tai vihaisten mielipiteidensä julkituomisesta.

- 1.79 áš dug₄-dug₄-ge áš nu-mu-ni-in-gi₄ / áš-e gi₄-a áš-a ba-ni-in-gi₄

Hän ei vastaa kiroukseen kirouksella, (sillä) kiroukseen vastattaisiin jälleen kirouksella.

- 1.105 šag₄-e šag₄ ħul gig nu-ub-tud / dug₄-ge šag₄ ħul gig ib-tud

Mieli (tai sydän) ei synnytä vihaa; teot (tai sanat) synnyttävät vihaa.

Mukana on myös runsaasti erilaisia vitsejä tai vertauskuvia (3.39, CBS), kirouksia (1.75) ja loukkauksia (2.77, 2.109). Lisäksi löytyy naapurikansoihin (2.82), eri ammattiteihin (2.47, 3.86) sekä sukupuoliin (1.82, 1.185) liittyviä vitsejä tai stereotyyppioita.

- 3.39 **géme ní te-a-gen₇ ^{gis}nàga bí-gur₄-gur₄**
Hän survoo huhmaretta kuin pelästynyt orjatyttö.
- CBS⁹⁴ **lú še-geš-ì gu₇-a-gen₇ bìd-da-né an-dúr**
Hänen takamuksensa pierree kuin seesamöljyä syönyt mies.
- 1.76 **lag a-a gurun-da-gen₇ bi-iz-za-né hé-gul**
Tuhoutukoon se kuin veteen viskatun saven (muodostamat) pisarat.
- 2.109 **ur si-im-si-im é-é-a ku₄-ku₄**
(Hän on kuin) kaikissa taloissa käyskentelevä nuuskiva koira.
- 2.77 **anše ki-nú ní-ba-a gu₇-gu₇**
(Hän on kuin) aasi, joka syö oman vuoteensa.
- 2.82 **anše lú a-ga-dè^{ki} min-àm ú-gu ba-an-dé
al-žen ud za-ḫa-al ak-e ul-tuš šer₇-da-àm**
Kaksi akkadilaista kadotti aasin. (Toinen) meni (etsimään sitä) ja kulutti päivän, toinen (vain) istui (tekemättä mitään); syy oli hänen.
- 2.47 **dub-sar eme-ḡir₁₅ nu-mu-un-zu-a a-na-àm nam-dub-sar-ra-né**
Kirjuri joka ei osaa sumeria? Mikä tekee hänestä kirjurin?
- 3.86 **šúm-ma-ab lugal-la-kam / dūg-ga-ab dumu sagi-a-kam**
Herra on ”anna-se-minulle” – juomankantaja on ”ole-hyvä”.
- 1.82 **puzur₅ ù-bí-dug₄ ama₅-e hé-búr-re**
Mikä puhutaan salassa, tulee julki naisten asuintilassa.⁹⁵
- 1.185 **ki-sikil gù ra-aḫ ama-né mu-un-sig₉ /
guruš lú gù ra-aḫ ama-né nu-mu-un-da-an-sig₉**
Äiti vaientaa meluavan tytön, mutta meluavaa poikaa hän ei vaienna.⁹⁶

94 Alster 1997: 303.

95 Kirj. kun salaisuus on kerrottu, tuokoon naisten asuintila sen julki.

96 Viitannee joko tyttöjen ja poikien erilaiseen kasvatukseen tai poikien tottelemattomuuteen.

Hajanaisesta aineistoista koostuvan sananparsikokoelman ohella on myös kauno-kirjallisia tekstejä, jotka koostuvat vankasti aforismien muotoon puetuista elämän-viisauksista. Yksi tunnetuimmista tällaisista teksteistä on **Šuruppakin neuvot** (ETCSL c.5.6.1). Blackin (2004: 284) mukaan teksti on yksi varhaisimmista säilyneistä esimerkeistä niin kutsutusta *ruhtinaspeili*-tyylilajista, jota tavataan runsaasti myöhemmässä Lähi-idän kirjallisuudessa. Tekstit kuvaavat yleensä hallitsijan elämän-ohjeita perilliselleen. Šuruppakin neuvojen alkuperä on varhaisdynastisella kaudella, mutta suurin osa siitä säilyneistä versioista on laadittu muinaisbabylonialaisen kauden aikana.⁹⁷

Tekstiä on vaikea tiivistää, sillä siinä ei varsinaisesti ole mitään etenevää juonta tai selkeää rakennetta. Teksti voidaan kuitenkin jakaa kolmeen osaan. Ensimmäisessä Šuruppak neuvoo poikaansa Ziusudraa toisessa persoonassa hyvin arkeisissa, mutta myös moraalisisissa ja käytöstapoihin liittyvissä asioissa. Arkiset neuvot koskevat muun muassa aasin ostamista, kaivon rakentamista tai lainojen takaamista. Moraaliset ja käytöstapoihin liittyvät ohjeet taas kieltävät käyttäytymästä lapsellisesti, makaamasta varattujen naisten kanssa tai syömästä varastettua ruokaa. Osa neuvoista ohjeistaa myös pitkänäköiseen ja viisaaseen päätöksentekoon, kuten pidättäytymään ihmisten karkottamisesta, sillä näillä ei enää sen jälkeen ole mitään syytä osoittaa alamaisuuttaan entiselle hallitsijalleen.

Kaksi jälkimmäistä osaa sisältävät kolmannessa persoonassa kirjoitettuja sekalaisia elämänohjeita. Osa ohjeista on varsin konkreettisia, mutta paikoin ne on puettu vaikeatulkintaisten aforismien muotoon, jotka muistuttavat suuresti aiemmin mainittuja otteita sananparsikokoelmasta.

Tärkeää ja mielenkiintoista tekstilajia edustavat myös **eduba-dialogit** (ETCSL 5.1.*), jotka kertovat kirjurikoululaisten elämästä, tyypillisesti vanhemman ja nuoremman henkilön välisen keskustelun muodossa. Yksi melko tunnettu tällainen teksti on *isä ja hänen saamaton poikansa*.⁹⁸ Šuruppakin neuvoista poiketen teksti ei ole luonteeltaan isän monologi, vaan myös poika ottaa osaa keskusteluun.

Teksti alkaa keskustelulla, jossa isä – joka on ammatiltaan kirjuri – kyselee poikansa menemisiä. Kaksi ensimmäistä riviä ovat tuhoutuneet.

3	me-šè-àm ì-du-dè-en	– Minne olet menossa?
4	ki na-me-šè nu-du-dè-en	– En ole menossa minnekään!
5	tukum-bé ki na-me-šè nu-du-dè-en a-na-aš(-àm) ud mu-e-zal	– Jos et ole menossa minnekään, miksi lorvaillet? ⁹⁹
6	é-dub-ba-a-zu-šè ġen-[na] é-dub-ba-a-zu-šè gub-ba	Mene kouluusi! Omista itsesi koulullesi! ¹⁰⁰

⁹⁷ Black 2004: 284.

⁹⁸ Sjöberg 1973.

⁹⁹ Kirj. *miksi kulutat aikaa?*

¹⁰⁰ Kirj. *seiso koulusi vuoksi!*

7	éš-gàr-zu šid-[da]-ab [NIGIN-zu] ġál taka-a-ab	Lue ääneen koulutehtäväsi, avaa koululaukkusi,
8	dub-zu [sar]-ra-ab	kirjoita taulusi,
9	dub gi[bil-zu šeš-g]al-zu h��-ri-ib-sar-re	(ja) kirjoittakoon apuopettajasi sinulle uuden tehtävän.
10	��-g��r-[zu] ��-mu-e-ak	Kun olet tehnyt teht��v��si (ja)
11	ugula-a-z[u-��] ��-na-dug��-ga-��m ugu-��u��-�� ��-��-nu	ilmoittanut siit�� valvojallesi, palaa luokseni!
12	[x x x] DU dug��-ga-ab	Sano [...]
13	[sila-a na-mu]-un-ni��in-e-d��-en	��l��k�� kuljeksi ymp��riins�� kaduilla, (vaan)
14	[ul��-la��-b��] gur-ma-ab ¹⁰¹	palaa [v��litt��m��sti] luokseni.
15	[X X al��]-du-un n��g a-ra-dug��-ga-��u�� e-zu-zu	[Minne�� taas��] olet menossa? Ymm��rr��tk�� mit�� sanoin sinulle?

Dialogi jatkuu pojan toistaessa isälleen tämän antamat ohjeet. Isä jatkaa tämän jälkeen saarnaansa ja nostaa esiin ”vanhan hyvän ja kunnianhimoisen” sukupolven, josta nyky-nuorison tulisi ottaa mallia. Isä myös muistuttaa poikaansa tämän etuoikeutusta asemasta, sillä monet muut lapset ja nuoret joutuvat raatamaan joka päivä pelloilla ja elättämään vanhempansa.

Poika loukkaantuu isän haukkuessa häntä saamattomaksi ja verratessa tätä ahkerasti maataloilla työskenteleviin nuoriin. Hän yrittää saada suunvuoroa, mutta isä keskeyttää hänet välittömästi aloittaen pitkän saarnan, jossa hän ylistää kirjurin ammattia ja painottaa, että Enlilin tahdosta pojan tulisi seurata isänsä uraa. Isä myös s  ttii poikaansa tämän yöllisistä seikkailuista kaupungin kaduilla tyttöjen perässä ja haukkuu hänet lopulta maan rakoon hyvin värikkäin sanankääntein – amputoidusta jalasta oksennuksen hajuiseen happamaan maitoon (kiroilua ja haukkumista on yhteensä yli kaksikymmentä riviä!) Lopulta isä kuitenkin leppyy ja toivoo pojalleen menestystä, kunniaa ja jumalten suosiota kirjurin urallaan.

Viimeinen tämän kirjan puitteissa käsiteltävä dialogi- ja viisauksikirjallisuuden tekstilaji on erilaiset **väittelyt** (ETCSL 5.3.*), joissa kiistelevät osapuolet pyrkivät todistamaan toisilleen oman ylivertaisuutensa, samalla vähätellen vastustajansa kykyjä. Osapuolina toimivat erilaiset esineet, eläimet tai asiat, kuten talvi ja kesä, lammas ja viljanjyv  , lintu ja kala, kupari ja hopea tai kuokka ja aura. V  ittelyiden tuomarina toimii Enlil, joka lopuksi julistaa jommankumman voittajaksi. Blackin (2004: 225) mukaan v  ittelytekstien esittäminen oli suosittua viihdettä Urin III dynastian hoveissa.

101 S  j  berg (1973) translitteroi nämä kolme merkkiä [x x x]. Vastaava ilmaisu löytyy kuitenkin muista teksteistä (ETCSL t.1.2.2: 43) *ul  -la-b   inim-ma-n   gur-ma-ab* ’palaa luokseni hänen vastauksensa kanssa’. Tässäkin ehkä isä haluaa, että poika raportoi hänelle, mitä opettaja on koulussa sanonut.

Kuokan ja auran väittelyssä (ETCSL: 5.3.1) kuokka aloittaa kyseenalaistamalla auran hyödyllisyyden, sillä tätä voidaan käyttää vain kyntövakojen tekemiseen ja maa-paakkujen pehmentämiseen. Aura ei voi myöskään täyttää koreja mullalla, kaivaa savea tiiliä varten tai olla apuna talojen tai linnoitusten perustuksien tekemisessä.

Aura vastaa kuokalle olevansa paitsi voimakas, myös mestarillisen käsityön tulos, joka helpottamalla suurten peltojen kyntämistä tuo ihmiskunnalle yltäkylläisesti viljaa. Aura myös pilkkaa kuokkaa siitä, että tämä joutuu nakertamaan hampaillaan rikkaruohoja sekä iskemään päänsä mutaan kaivaessaan savea tiiltenvalmistukseen. Kiitosta kuokka ei työstään saa, vaan joutuu lojumaan työpäivänsä jälkeen pesemättömänä kurassa likaisten tiilimuottien kanssa.

Kun kuokka pääsee jälleen ääneen, tuo *hän* esiin monipuolisuutensa ja helppokäyttöisyytensä: siinä missä auran vetämiseen tarvitaan kuusi härkää ja neljä ihmistä, kuokkaa voi käyttää yksi ihminen. *Hän* myös mainitsee, että aura on hyödytön, mikäli se viedään pellolle ennen kuokkaa, jonka kaivamia kastelukanavia pitkin vesi johdetaan kuiville pelloille. Muutenkin auraa tarvitaan vain neljänä kuukautena vuodessa, mutta kuokkaa ympäri vuoden.

Kuokka jatkaa etujensa listaamista, eikä aura enää kykene puolustautumaan. Lopulta myrsky puuttuu keskusteluun ja vertaa auran ja kuokan välistä väittelyä siihen, että myllynkivi ja mortteli tai lävistetty lautanen ja siivilä kilpailisivat hyödyllisyydestään. Kuokan voitto on nyt ilmiselvä, ja Enlil julistaakin tämän voittajaksi.

2.4 Kuninkaalliset kirjoitukset

Kuninkaalliset kirjoitukset eivät varsinaisesti kuulu kaunokirjallisten tekstien piiriin, mutta niiden käsitteleminen on oleellista, sillä ne muodostavat suuren osan sumerin alkeiskurssin lukemistosta. Kaunokirjallisiin teksteihin verrattuna kuninkaalliset kirjoitukset ovat melko suoraviivaista – joskus jopa hieman tylsääkin – luettavaa. Tekstit ovat rakenteeltaan yksinkertaisia ja kaavamaisia kuvauksia erilaisista kuninkaiden toimeenpanemista rakennushankkeista, joskin tämän ohella saatetaan myös kertoa hieman muustakin. Hyvin yleisiä aiheita ovat temppeleiden rakentaminen, laajentaminen ja restaurointi, mutta sivussa voidaan käsitellä myös hallitsijan tekemiä urotekoja ja sotaretkeä. Tekstien peruskaava on yleensä seuraava:

1. Esitellään jumala, jonka hyväksi jotakin on tehty. Jumalan perässä saattaa olla pitkä lista erilaisia arvonimiä eli epiteettejä.
2. Esitellään hallitsija, joka on ollut hankkeen toimeenpanijana. Usein hallitsijan yhteydessä mainitaan tämän hallitsema alue tai kaupunki sekä joskus hänen sukujuurensa. Hallitsijan nimen perään saatetaan lisätä epiteettejä, ja joskus mainitaan myös hänen aiemmista saavutuksistaan.

3. Esitellään mitä on tehty. Esimerkiksi mikä temppeli on rakennettu tai restauroitu ja mitä muuta tähän liittyvää on tehty. Tämä kuvaus saattaa olla pitkäkö useista tapahtumista koostuva ketju tai vain hyvin kursiivisesti ilmaistu tiivistelmä.
4. Epilogi. Toisinaan tekstin lopussa voi olla myös hankkeen seuraus, kuten jumalan hallitsijalle suoma siunaus. Harvoin saatetaan langettaa myös kirous niille, jotka jollakin tavalla häpäisevät kuninkaan aikaansaannoksen.

Toisinaan kirjoituksissa on myös prologi, jossa pohjustetaan tilannetta ennen kuninkaan aikaansaannoksia. Joskus prologi saattaa olla vain referaatti kirjoituksesta kielteisessä muodossa: ”muinaisista ajoista temppeliä ei ollut rakennettu eikä sen jumala asunut siellä, mutta nyt, kuningas rakensi temppelin, ja jumala asettui sinne asumaan”. Prologin paikka ei yleensä ole tekstin alussa, vaan se seuraa jumalan ja kuninkaan esittelyä.

Kuninkaallisista kirjoituksista mielenkiintoisimpien joukkoon lukeutuvat Gudean patsaat, joissa referoidaan jonkin verran tapahtumia Gudean sylintereistä ja kuvailaan erilaisia temppelin rakentamiseen liittyviä rituaaleja. Kiinnostavia ovat myös sumerilais-akkadilaiset kaksikieliset kuninkaalliset kirjoitukset, mikäli myös akkadin kieli on lukijalle tuttu. Erilaisten käännösratkaisujen ohella voi havainnoida sitä, kuinka muinaisbabylonialaisen kauden äidinkieleltään akkadilaiset kirjurit unohtelivat välillä sellaisia sumerin kieliopillisia piirteitä, joita akkadissa ei ollut. Paikoin voi havaita kirjurien suorastaan ponnistelleen sumerin hankalahkon kieliopin kanssa.

Alla esimerkkinä lyhyt kuninkaallinen kirjoitus (RIME 3/1.1.6.4, ex. 227).

(Hyötyjän esittely)	Ninĝirsulle, Enlilin voimakkaalle sankarille
(Toimijan esittely)	Ur-Baba, Lagašin hallitsija, Ninagalan synnyttämä poika,
(Hankkeen kuvaus)	toi esiin kauaskantoisia asioita – E-ninnu-anzu-babbarin temppelin hän (Ninĝirsulle) rakensi ja restauroi (entiseen loistonsa).

Kirjoitukset voivat olla myös pidempiä ja sisältää useita hyötyjiä ja hankkeita. Seuraavaa esimerkkitekstiä on lyhennetty;¹⁰² poistetut katkelmat on korvattu kolmella pisteellä.

(1. Hyötyjän esittely)	Ninĝirsulle, Enlilin voimakkaalle sankarille,
(Toimijan esittely)	Irikagina, Lagašin kuningas
(1. Hankkeen kuvaus)	rakensi hänen temppelin, jonka jumalallinen säteily peittää kaikki maat ...
(2. Hyötyjän esittely)	Igalimalle

¹⁰² RIME 1.09.09.06 composite.

- (2. Hankkeen kuvaus) hän rakensi Emehušgalankin – maan ja taivaan mahtavien kauhistuttavien jumalvoimien temppelin ...
- (Epilogi) Irikaginan – Lagašin kuninkaan, joka rakensi Eninnu-temppelin – hänen elämänsä hyväksi, Ninšubur osoittakoon ikuisesti kunnioitusta Ningirsulle!

Suurin osa sumerin alkeiskursseilla luettavista teksteistä on kuninkaallisia kirjoituksia, koska nämä ovat kielipiltaan, sanastoltaan ja merkkipalikoimaltaan verrattain yksinkertaisia. Teksteissä esiintyvä runsas toisto ja selkeä ulkoasu nopeuttavat merkittävästi yleisimpien sanojen, rakenteiden ja merkkien hahmottamista. Melko nopeasti lukemiseen muodostuukin rutiini, jonka jälkeen lähes jokaisesta saman aikakauden kuninkaallisesta kirjoituksesta saattaa ymmärtää puolet jo ensimmäisellä vilkaisulla. Kuninkaallisten kirjoitusten etuna on myös se, että niitä löytyy todella monessa eri laajuudessa. Näin siis tekstien vaikeustasoa voidaan nostaa vähitellen; toisin kuin aiemmin käsitellyissä tekstilajeissa, joiden kääntäminen kylmiltään vaatii helposti useiden vuosien kokemuksen. Erinomainen alkeislukemisto on Konrad Volkin *A Sumerian Reader* (1999).¹⁰³

2.5 Kirjeet

Mesopotamialaiset kirjeet noudattavat avauksessaan hyvin tarkoin säädeltyä ja yhtenäistä rakennetta, josta käy ilmi kirjeen lähettäjä ja vastaanottaja. Alla on esitetty kirjeiden avausformaatti sumeriksi ja akkadiksi käännöksineen. PN viittaa henkilön nimeen.

Sumeri	Akkadi	Käännös
PN-ra ù-na-a-dug ₄	ana PN qibīma	Sano (vastaanottajalle)
PN-e na-ab-bé-a	umma PN	näin puhuu (lähettäjä)

Avauksen jälkeen kirjeiden muoto on vapaampi. Vastaanottajan ollessa merkittävästi lähettäjää korkearvoisempi avauksen perään voidaan liittää muodollisia alamaisuuden osoituksia. Näitä seuraa itse kirjeen viesti, joka alkaa usein lyhyellä referaatilla aiemmasta kirjeenvaihdosta tai tapahtumista, joihin kirjeen varsinainen sisältö liittyy: ”koskien lähettämäsi kauppavaraa; koskien määräystäsi; koskien linnoituksen rakentamista”. Referaattia seuraa itse sanoma, eli vaikkapa kaupankäyntiin tai rakennusprojektiin liittyvä ongelma, johon lähettäjä pyytää selvennystä tai apua. Tämä osuus on pituudeltaan hyvin vaihteleva.

¹⁰³ Kirjan ainoa puute on se, että se ei sisällä tekstien käännöksiä.

Kirjeiden loppuosan muodollisuudet riippuvat vahvasti vastaanottajan ja lähettäjän välisestä auktoriteettisuhteesta. Kuninkaan kirjoittaessa alamaishallinnon, mitään muodollisuuksia ei välttämättä ole, vaan kirje saatetaan päättää vain fraasiin **a-ma-ru-kam** 'tämä on kiireellistä' (= *tämä on vedenpaisumus*). Kirjoitettaessa korkea-arvoisemmalle vastaanottajalle kirje voidaan päättää tervehdyksiin tai uskollisuuden ja kunnianosoituksiin. Esimerkkeinä kirjeet Ur-dunilta ja Aradmulta kuningas Šulgille, jotka ovat osa Urin III dynastian kuninkaallista kirjeenvaihtoa. Kummankin kirjeen säilyneet kopiot ovat muinaisbabylonialaiselta kaudelta.

Ur-dunilta Šulgille (CKU 11)

(Avaus)	Sano Šulgille, näin puhuu Ur-dun, kauppias, sinun palvelijasi.
(Referaatti/alustus)	Kuninkaani antoi minulle hopeaa ja lähetti minut kaukaiseen maahan ostamaan setripuun/katajan hartsia.
(Asia)	Saavuttuani perille ja ostettuani hartsia, prefekti Apilaša lähetti miehensä minun luokseni ja takavarikoi ostokseni. Kun seisoin palatsin portilla, kukaan ei kuunnellut vastalauseitani ... Tätä takavarikkoa ei voida peruuttaa ilman voimankäyttöä.
(Loppumuodollisuudet)	Kuningas! (Lähetti) on toimittanut sinulle sanani. Mitä määräätkään, (tulen toimimaan niin).

Aradmulta Šulgille (CKU 1)

(Avaus)	Sano Šulgille, näin puhuu Aradmu, sinun palvelijasi.
(Referaatti/alustus)	Kuten olit käskennyt minua, olin matkalla Subirin maassa valvoakseni provinssisi verotusta, ottaakseni selvää maan tavoista ja konsultoidakseni prefekti Apilašaa, jotta hän tulisi yksimieliseksi (paikallisen ylimystön kanssa) ja antaisi näille ajantasaisia ohjeita.
(Asia)	Seistessäni palatsin porteilla, kukaan ei kysynyt kuninkaani hyvinvointia, ¹⁰⁴ kukaan ei noussut ylös istumasta eikä kukaan kumartanut minulle. Tämä huolestutti minua.

Päästyäni hieman lähemmäksi, huomasin (avonaisesta portista) Apilašan asuvan yli 1 000 neliömetrin paviljongissa, jota kattoi kullalla, hopealla, karneolilla ja lapis lazulilla koristeltujen pylväiden ylle asetettu arvokas villakangas. Hän oli pukeutunut kultaan ja lapis lazuliin, ja istui valtaistuinkorokkeella hienon maton |

104 Tämä oli muinoin tapana kuninkaallisen lähetin saapuessa kaupunkiin.

päällä. Hän piti jalkojaan kultaisella rahilla, eikä nostanut niitä pois (kunnioittaakseen läsnäolonani).

Hän oli sijoittanut oikealle ja vasemmalle puolelleen 5 000 eliittisotilastaan.

Hän asetti ateriaksi kuusi lihotettua härkää ja 60 lihotettua lammasta, ja pani täytäntöön kuninkaallisen käsienpesurituaalin.

Kun astuin portista sisään, kukaan ei saattanut minua, eikä (edelleenkaan) tiedustellut kuninkaani hyvinvointia.

Joku toi minulle kultaisen tuolin, jossa oli punaiset kultakoristeiset käsinojat. Hän komensi minua: ”istu!” Vastasin hänelle: ”Kuninkaani käskystä seison. En istu.”

Pöytääni oli asetettu kaksi lihotettua härkää ja kaksikymmentä lihotettua lammasta. Vaikka en tehnyt mitään rikettä, sotilaat kumosivat pöytäni. Olin niin peloissani että menin kananlihalle.

(Loppumuodollisuudet)

Kuninkaani! Annoit minulle ohjeita kolmannen kuun viidentenä päivänä.

Lähetän sinulle (nyt) sanansaattajan viidennen kuun ensimmäisen päivän iltana. Sodan uhka on kasvamassa! Nyt kuningastani on tiedotettu asiasta!